

ULOGA ŽENE KAO PRIMARNOG STARATELJA U JEDNORODITELJSKOJ PORODICI: DRUŠTVENE IMPLIKACIJE

Mr Nela Jovanoski⁹¹

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Policijska uprava Subotica

Apstrakt: Jednoroditeljske porodice postaju sve češći oblik porodične strukture u savremenom društvu, a u većini slučajeva, žena preuzima ulogu primarnog staratelja. Ova uloga nosi sa sobom niz izazova, uključujući ekonomske, emocionalne i socijalne aspekte, koji utiču ne samo na ženu već i na razvoj deteta, kao i na šire društveno okruženje. Ovaj rad analizira faktore koji doprinose feminizaciji jednoroditeljstva, ekonomske i psihološke posledice koje žene –staratelji doživljavaju, kao i na načine na koje društvo može pružiti podršku ovim porodicama. Poseban akcenat stavljen je na pravni okvir zaštite jednoroditeljskih porodica, dostupnost socijalnih usluga i uticaj rodnih stereotipa na percepciju i status žene kao primarnog roditelja. Cilj rada je da pruži sveobuhvatan pregled problema s kojima se suočavaju žene u ovoj ulozi i da predloži moguće smernice za poboljšanje njihovog položaja u društvu.

Ključne reči: žena, jednoroditeljska porodica, primarni staratelj, društvene imlikacije, socijalna politika

UVOD

Porodica kao osnovna društvena institucija tokom poslednjih decenija prolazi kroz značajne promene usled globalizacije, ekonomske nestabilnosti i transformacije rodnih uloga. Prema Giddensu (2013), savremene porodice postaju sve raznovrsnije, pri čemu je jednoroditeljska porodica jedan od dominantnih oblika porodičnog života u mnogim društvima. Ovaj fenomen posebno pogađa žene, koje u najvećem broju slučajeva preuzimaju ulogu primarnih staratelja nad decom, što dovodi do procesa poznatog kao feminizacija jednoroditeljstva. Feminizacija jednoroditeljstva označava rastuću zastupljenost žena u ulozi samohranih roditelja, što je posledica niza socio-ekonomskih i kulturnih faktora. Povećana stopa razvoda, ekonomska nezavisnost žena, pravne regulative o dodeli starateljstva i promene na porodičnim normama doprinose ovom trendu. Međutim, istovremeno žene starateljke suočavaju se s nizom izazova, uključujući finansijsku nesigurnost, profesionalne prepreke i društvene predrasude.

Cilj rada je da analizira ulogu žene kao primarnog staratelja u jednoroditeljskoj porodici, izazove sa kojima se suočava i posledice koje takav oblik porodične organizacije nosi za nju, dete i društvo u celini, kao i da predloži smernice za poboljšanje njihovog položaja u društvu.

U nastavku rada poseban fokus stavlja se na feminizaciju roditeljstva, koja prevazilazi puku zastupljenost žena kao roditelja. Ovaj koncept obuhvata niz strukturalnih i društvenih činilaca koji doprinose tome da upravo žene najčešće preuzimaju roditeljsku ulogu, uz istovremeno suočavanje sa ekonomskim, pravnim i psihosocijalnim izazovima.

Feminizacija roditeljstva, stoga ne predstavlja samo demografsku činjenicu, već i signal dubljih rodnih nejednakosti koje zahtevaju sistemsku analizu. U kontekstu ovog

⁹¹ neladefektolog@gmail.com

istraživanja, biće analizirani uticaji rodnih stereotipa, društvene percepcije žene kao primarnog roditelja i pravnih okvira na životne uslove jednoroditeljskih porodica.

FEMINIZACIJA JEDNORODITELJSTVA: SOCIOLOŠKE I PRAVNE PERSPEKTIVE

Jednoroditeljska porodica predstavlja oblik porodične zajednice u kojoj jedan roditelj samostalno živi sa decom, bez obzira na to da li je roditelj razveden, udvoac ili nikad nije živeo sa partnerom. Fenomen feminizacije jednoroditeljstva istraživan je kroz različite perspektive iz oblasti sociologije, prava, psihologije i ekonomije.

Sociolozi ističu da je feminizacija jednoroditeljstva posledica društvenih transformacija, uključujući porast razvoda, promenu vrednosnih stavova i redefinisanja rodnih uloga. Giddens (2013) navodi da su žene, zbog istorijskih i kulturnih normi koje ih povezuju sa brigom o deci, češće ostajale primarni staratelji nakon raspada porodice. Ovakav obrazac odražava rodnu nejednakost, jer muškarci rede preuzimaju roditeljsku odgovornost, čime se dodatno učvršćuje tradicionalna rodna uloga žene. Iz pravne perspektive, feminizacija roditeljstva povezana je sa zakonima koje implicirno ili eksplicitno favorizuju majke u starateljstvu. Iako se mnogi savremeni pravni sistemi zalažu za ravnopravno roditeljstvo, u praksi sudovi često dodeljuju decu majkama (Smart, 2000). Nedostatak posebne pravne zaštite za samohrane majke dodatno otežava njihov položaj, naročito u oblastima kao što su alimentacija, pravo na rad i socijalna sigurnost. (Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 2023). Psihološka istraživanja ukazuju da samohrane majke često trpe stres, anksioznost i emocionalnu iscrpljenost. Ovi problemi se dodatno pogoršavaju u uslovima ograničenih socijalnih resursa i društvene stigmatizacije (Crosier et al., 2007). Ekonomski aspekt feminizacije roditeljstva ogleda se u činjenici da žene u jednoroditeljskim porodicama češće rade niskoplaćene i nesigurne poslove, uz istovremene povećane troškove za brigu o deci. Budig et.al., (2001) dokumentuju da majke na tržištu rada trpe tzv. "kaznu za majčinstvo" – fenomen prema kojem žene, posebno majke male dece zarađuju manje od svojih muških kolega, čak i kada imaju sličan stepen obrazovanja i radnog iskustva, što dovodi do nižih primanja i povećane izloženosti siromaštvu. U uslovima kada su žene primarni staratelji, ove ekonomske posledice postaju izraženije.

Feministička istraživanja dodatno ističu da je primarna odgovornost za decu u većini slučajeva prenet na žene što se može objasniti društvenim normama, ekonomskim faktorima kao i pravnim sistemima koji često favorizuju ženski roditeljski model (McLanahan et al., 1994). Smart (2000) primećuje da su sudske odluke o starateljstvu često utemeljene na tradicionalnim predstavama o ženskoj brizi, čime se reprodukuju rodne norme i dodatno opterećuju žene odgovornošću za decu i ekonomski opstanak porodice.

Feminizacija roditeljstva, kao društveni fenomen, ukazuje na činjenicu da su žene dominantne u ulozi primarnih staratelja (Giddens, 2013). To predstavlja važan aspekt koji se mora uzeti u obzir prilikom kreiranja socijalnih politika. Jačanje socijalnih usluga, pristup obrazovanju i ekonomska podrška mogu doprineti smanjenju nejednakosti sa kojima se suočavaju žene-starateljke.

U predhodnom delu rada razmatran je rodni aspekt jednoroditeljstva i feminizacija. U nastavku ćemo se fokusirati na ekonomske posledice ovog fenomena, koje u velikoj meri određuje kvalitet života žena i njihove dece, faktorima koji utiču na njihovu finansijsku stabilnost i implikacijama za socijalne politike.

EKONOMSKI IZAZOVI ŽENA U ULOZI PRIMARNIH STARATELJKI

Ekonomska dimenzija jednoroditeljskih porodica u kojima su žene primarni staratelji otkriva višeslojnu ranjivost koja proizilazi iz strukturalnih nejednakosti. Istraživanja dosledno ukazuju na to da žene koje samostalno podižu decu imaju niže prihode, otežan pristup tržištu rada i češće zavise od socijalnih davanja u poređenju sa dvoroditeljskim domaćinstvima (Misra et al., 2011). Ovi problemi prisutni su i na globalnom nivou i u R Srbiji.

U Evropskoj uniji, prema podacima Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost (EIGE, 2021) više od 85% jednoroditeljskih domaćinstava čine žene, a čak 48% tih porodica suočava se sa rizikom od siromaštva ili socijalne isključenosti. Slični trendovi prisustni su i u Srbiji, gde su žene kao primarne starateljke često ekonomski zavisne, s ograničenim mogućnostima za stalno zaposlenje i napredovanje na poslu (Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 2023). Prema Izveštaju o socijalnoj zaštiti (Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 2023) više od 70% korisnika novčane socijalne pomoći čine žene, od kojih je znatan procenat upravo iz jednoroditeljskih domaćinstava.

Brojna istraživanja ukazuju da je rizik od siromaštva i socijalne isključenosti među samohranim roditeljima viši nego u bilo kojoj drugoj kategoriji stanovništva (Berghammer et al., 2024). Pored toga analiza dugoročnih trendova pokazuje da je u poslednjih nekoliko decenija u Evropi došlo do porasta broja samohranih majki među ženama sa nižim nivoom obrazovanja. Ova promena dodatno doprinosi kumulaciji nepovoljnih uslova, jer su žene sa nižim kvalifikacijama već izložene lošijim pozicijama na tržištu rada i češće zavise od socijalnih transfera. (Berghammer et al., 2024) Ovi trendovi nisu karakteristični samo za zemlje Evropske unije, već se reflektuju i u kontekstu Srbije.

Prema istraživanju koje je predstavila Delić (2014) u Srbiji je bilo više od 116.000 samohranih roditelja čija su deca mlađa od 18 godina, od kojih su 80% bile majke. Trećina ovih porodica imala je mesečna primanja od 10.000 dinara po članu, dok se polovina samohranih roditelja oslanjala na svoju platu, 26% na prihode drugih ukućana, a ostali na alimentaciju (9%) i socijalnu pomoć. Stanković (2014) je u svom istraživanju pokazala da je da je prihod po članu porodice kod samohranih roditelja značajno niži u poređenju sa prosečnim prihodima u opštoj populaciji. Kod većine ispitanica (42 od ukupno 100) bio je između 10.500 i 20.000 dinara, što je ispod prosečnog mesečnog prihoda po članu domaćinstva u beogradskom regionu, koji je za tu godinu iznosio 24.000 dinara. Takođe, četvrtina ispitanica je primala finansijsku pomoć od roditelja, dok je novčana podrška države bila jedini siguran prihod za 12 majki koje su samo povremeno radile. (Stanković, 2014).

Jedan od ključnih problema jeste nedovoljna dostupnost pristupačne i kvalitetne brige o deci, što dodatno otežava zapošljavanje samohranih majki. Istraživanje koje je sprovedeno u Beogradu na uzorku od 100 majki dece rođene van braka predškolskog uzrasta pokazuje da 78% ispitanica čine samohrane majke. Ove majke nemaju adekvantnu podršku u obezbeđivanju nege za svoju decu, što dodatno otežava njihovu mogućnost zapošljavanja (Stanković, 2013). Rodne razlike u uzrocima ekonomske neaktivnosti žena i muškaraca posebno su izražene kada je reč o porodičnim obavezama. Kako pokazuje Babović (2010), čak 15% neaktivnih žena u EU27 navelo je brigu o deci i drugim članovima porodice kao razlog zbog kojeg ne traže zaposlenje, dok je 12% navelo druge porodične razloge. Nasuprot tome, samo 1% muškaraca kao razlog neaktivnosti navodi brigu o deci, a 1,7% druge porodične obaveze. Ovi podaci ukazuju na znatno veći teret porodičnih obaveza koje snose žene, što značajno utiče njihovu poziciju na tržištu rada i povećava rizik od siromaštva i socijalne isključenosti.

Samohrane majke koje žive u ruralnim sredinama suočavaju se sa dodatnim preprekama prilikom pokušaja zaposlenja, usled nedovoljne institucionalne podrške, geografske izolovanosti i rodno neravnopravne podele resursa. Rešanović et al. (2017) ističu da žene čine većinu nezaposlenih u ruralnim oblastima Srbije (55%), dok čak 76% ispitanica nije bilo upoznato ni sa jednom aktivnom merom zapošljavanja. S obzirom da žene često nisu nosioci gazdinstava, njihova mogućnost konkurisanja za programe podrške je dodatno ograničena. Autorke ukazuju na potrebu za razvojem fleksibilnih oblika rada koji bi omogućili zapošljavanje žena sa brigom o deci, naročito onih koje su jedine hraniteljke domaćinstva. Dodatno, empirijska analiza koju je sprovedla Novakov (2023) na uzorku samohranih porodica u ruralnim sredinama AP Vojvodine pokazuje da čak 40% tih porodica nema ni jednog zaposlenog člana, dok 42% ima samo jednog zaposlenog. Većina anketiranih ispitanika suočava se sa hroničnim siromaštvom, što uključuje teškoće u obezbeđivanju osnovnih potreba za život. Ovi nalazi potvrđuju tezu da su samohrane majke u ruralnim sredinama posebno ranjiva grupa kojoj je potrebna sistemaska podrška.

Pravna neujednačenost i neefikasna naplata alimentacije dodatno pogoršavaju ekonomski položaj žena u jednoroditeljskim porodicama. U mnogim slučajevima, žene ne uspevaju da ostvare

pravo na redovne alimentacione isplate, što direktno utiče na životni standard njihovih domaćinstava (EIGE, 2021; Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, 2023). Takođe niska stopa učešća žena u formalnoj ekonomiji uslovljena je i nedostatkom fleksibilnih radnih aranžmana i podrške na radnom mestu.

Sa stanovišta feminističke ekonomske teorije, ekonomska ranjivost primarnih starateljki ne može se smatrati odvojeno od rodni uloga i strukturnih prepreka. Ove žene često obavljaju neplaćeni rad kod kuće, dok istovremeno pokušavaju da zadovolje tržišne i roditeljske zahteve (Folbre, 2001). Nedostatak sistemske podrške ženama u ovakvim okolnostima doprinosi reprodukciji siromaštva i socijalne nejednakosti među generacijama.

Ova situacija ima dalekosežne posledice, jer finansijska nesigurnost može izazvati emocionalni stres, ograničiti mogućnost obrazovanja i kulturnog razvoja deteta i povećati rizik od socijalne isključivosti. Zbog toga je neophodno da politike podrške budu usmerene ka ekonomskom osnaživanju žena u ulozi primarnih starateljki, kroz subvencije, poreske olakšice, kroz programe obuka i sticanje poslovnih veština, dostupnost vrtića i garantovanu alimentaciju.

PSIHOLOŠKI I SOCIJALNI IZAZOVI JEDNORODITELJSTVA ZA ŽENE

Uz ekonomske izazove, žene u jednoroditeljskim porodicama suočavaju se i sa značajnim psihološkim opterećenjima i socijalnim izazovima. Samostalno roditeljstvo često je praćeno hroničnim stresom, emocionalnom iscrpljenošću i osećajem usamljenosti, posebno u slučajevima kada ne postoji razvijena mreža podrške. (Crosier et al., 2007). Istraživanja iz oblasti psihologije pokazuju da jednoroditeljske majke imaju veću stopu anksioznosti i depresivnih simptoma u poređenju sa ženama u dvočlanim porodicama, što se delom može objasniti višestrukim ulogama koje preuzimaju kao hraniteljke, negovateljice i jedina emocionalna podrška deci. (Jackson et al., 2005).

Psihološki teret dodatno pogoršava socijalna stigmatizacija i rodni stereotipi. U tradicionalnijim društvenim kontekstima, žena koja sama odgaja dete može biti percipirana kao neuspešna partnerka ili čak odgovorna za raspad porodice, što dodatno narušava njeno samopouzdanje i društvenu integraciju (Barlow et al., 2012). Socijalna izolacija i nedostatak formalne podrške utiču ne samo na žene već i na njihovu decu. Studije pokazuju da povećan roditeljski stres može doprineti razvoju emocionalnih i problema u ponašanju kod dece u jednoroditeljskim porodicama (Nomaguchi et al., 2003). Brojna istraživanja pokazuju da deca koja odrastaju u ovakvim porodičnim strukturama često beleže niže obrazovne uspehe, imaju više problema u ponašanju (Čudina et al., 2006), što dodatno potvrđuje važnost pružanja adekvatne podrške ovim porodicama.

Istraživanje Sandler et al. (2021) ukazuje da emocionalno opterećenje majke često praćeno hroničnim stresom i iscrpljenošću, smanjuje njenu sposobnost da pruži stabilnu emocionalnu podršku detetu. Osim toga, deca iz ovih porodica su izložena većem riziku od socijalne izolacije i stigmatizacije, što može negativno uticati na njihovo samopouzdanje i socijalnu prilagodljivost. Ekonomske teškoće, koje su česte u porodicama sa jednim izvorom prihoda, dodatno ograničavaju pristup obrazovnim i zdravstvenim resursima. Autori naglašavaju potrebu za institucionalnom podrškom i ciljanom intervencijom kako bi se ublažili negativni efekti jednoroditeljstva (Sandler et al., 2021).

Amato (2000) je u svom pregledu od 92 istraživanja na severnoameričkoj populaciji pokazao da razvod nepovoljno deluje u znatno manjoj meri na samopoštovanje i društvene kompetetnosti dece iz jednoroditeljskih porodica u odnosu na dvoroditeljske porodice, nego u ranijim istraživanjima. Autor zaključuje da se razlika smanjila delom zbog toga što se promenio stav u društvu prema razvedenim roditeljima, a delom i zbog toga što roditelji ulažu veće napore da ublaže potencijalno loše učinke razvoda na decu.

Psihološki i socijalni izazovi s kojima se suočavaju žene u jednoroditeljskim porodicama ukazuju na složenost njihovog položaja, koji nadilazi individualni nivo i zahteva odgovore na nivou javnih politika. Ekonomska nesigurnost, nedostatak pristupačnog sistema brige o deci i ograničeni

resursi dodatno opterećuju ove porodice, naročito u ruralnim sredinama. Stoga je analiziranje pravnog okvira i institucionalne podrške ključno za razumevanje mogućnosti unapređenja položaja samohranih majki i njihove dece. Analiza institucionalnih odgovora na ove izazove predstavlja neophodan korak u oblikovanju efikasnijih i inkluzivnijih politika socijalne zaštite.

PRAVNI OKVIR I INSTITUCIONALNA PODRŠKA JEDNORODITELJSKIM PORODICAMA

Pravna regulativa i institucionalna podrška ključni su faktori koji omogućavaju jednoroditeljskim porodicama da prevaziđu svakodnevne izazove sa kojima se susreću, što je istraživano i u evropskom kontekstu.

Hanson et al. (2020) u svom radu analiziraju različite sisteme alimentacije u Evropi i naglašavaju da postoji značajna varijacija u efikasnosti mehanizama koji osiguravaju finansijsku podršku detetu nakon razvoda ili razdvajanja roditelja. Njihova studija pokazuje da su zemlje sa centralizovanim alimentacionim fondovima, poput Švedske i Norveške, uspešnije u garantovanju redovnih isplata alimentacije u poređenju sa državama u kojima se naplata oslanja isključivo na individualne sudske odluke i privatne dogovore. U Švedskoj, alimentacija se isplaćuje kroz državni fond, čime se obezbeđuje da dete ne trpi posledice kašnjenja ili neplaćanja od strane roditelja koji je dužan da plaća alimentaciju. Država potom refundira troškove od neplatiša, čime osigurava stabilna priliv sredstava za dete (Hakovirta, 2011). Ovaj model pokazuje da pravna regulativa koja uključuje institucionalnu podršku može značajno unaprediti ekonomsku sigurnost dece u jednoroditeljskim porodicama.

Pravni okvir za jednoroditeljske porodice u Republici Srbiji prepoznaje osnovna prava roditelja i dece u slučajevima razvoda i dodele starateljstva, ali to ne znači da staratelji automatski dobijaju institucionalnu podršku. Zakon omogućava da u slučajevima nesuglasica između roditelja, sud donese odluku o starateljstvu, vodeći računa o interesima deteta, ali izuzetno često postoji neefikasnost u sistemu sprovođenja ovih prava, što dodatno opterećuje majke. Porodični zakon R Srbije iz 2021. godine donosi nove odredbe koje omogućavaju bolje regulisanje prava na izdržavanje, a takođe unapređuje mogućnosti efikasnije sprovođenje sudskih odluka u vezi sa alimentacijom. Međutim, i dalje postoje izazovi u implementaciji ovih odredbi, jer mnoge samohrane majke i dalje imaju problema s ostvarivanjem svojih prava, posebno u pogledu adekvatnih iznosa alimentacije i njene redovne isplate. Uvedene mere poput izvršenja putem javnih izvršitelja nisu dale očekivane rezultate zbog dugotrajnosti postupaka i neefikasnosti kontrole. (Petrušić et al. 2015).

Iako su socijalne službe nadležne za pružanje pomoći jednoroditeljskim porodicama, podrška je često ograničena zbog nedostatka resursa, kadrova i integrisanih programa. Evropski standardi i preporuke pozivaju na uspostavljanje multisektorskih mehanizama podrške, uključujući besplatnu pravnu pomoć, savetovanje, kao i prioritet u smeštaju dece predškolske ustanove za samohrane roditelje (EIGE, 2021). Jednoroditeljske porodice mogu ostvariti određene beneficije kroz sistem socijalne zaštite, uključujući pravo na dečji dodatak i druge vidove pomoći, ali su ova sredstva često nedovoljna da bi nadomestila ekonomski jaz nastao gubitkom drugog prihoda. (Hanson et al., 2020).

Pravni okvir retko uključuje stimulativne mere za poslodavce da omoguće fleksibilno radno vreme ili rad od kuće za jednoroditelje. Takođe, nedostatak fleksibilnih radnih aranžmana i podrške u vidu dečjih ustanova otežava ženama balansiranje između rada i roditeljstva. (Sandler et al., 2021).

Pored zakonskog uređenja koje se bavi pravima i obavezama roditelja, od suštinske je važnosti i promocija prava deteta, pri čemu se naglasak stavlja ne samo na pravnu zaštitu, već i na stvaranje uslova za emocionalnu i razvojnu sigurnost deteta. Ovo uključuje poboljšanje pristupa besplatnoj pravnoj pomoći, kao i jasnije regulisanje alimentacionog fonda kako bi se obezbedio efikasan mehanizam za isplatu alimentacije i smanjenja finansijskog opterećenja samohranih majki, jer majke često moraju da se oslanjaju na neformalne mreže podrške, kao što su roditelji ili prijatelji, što nije idealno niti održivo rešenje.

Uprkos postojanju zakonskih rešenja, praksa često pokazuje da ne postoji efikasna međusektorska saradnja između pravosuđa, centara za socijalni rad, obrazovnih i zdravstvenih ustanova, što otežava ostvarivanje prava jednoroditeljskih porodica. Zakonske izmene i unapređenje institucionalne podrške ključni su za poboljšanje životnih uslova i socijalne zaštite jednoroditeljskih porodica, sa posebnim naglaskom na ekonomske aspekte i implementaciju mera koje bi omogućile bolju ekonomsku sigurnost.

Sve navedeno ukazuje na to da je položaj žene kao primarnog roditelja u jednoroditeljskoj porodici neraskidivo povezan sa širim društvenim kontekstom, uključujući rodne stereotipe i percepciju njene uloge.

RODNI STEREOTIPI I DRUŠTVENA PERCEPCIJA ŽENE KAO PRIMARNOG RODITELJA

Rodni stereotipi značajno oblikuju društvene stavove prema ulozi žene u jednoroditeljskim porodicama, često je prikazujući kao "primarnog staratelja". Ovaj stereotip, duboko ukorenjen u društvenim normama postavlja žene u poziciju odgovornosti za emocionalno i ekonomsko blagostanje dece, dok muškarce često oslobađa tih očekivanja (Lamb et al., 2010). Prema istraživanju koje je sprovedla Bianchi (2019), žene u jednoroditeljskim porodicama neretko preuzimaju i ekonomske obaveze, koje pored roditeljskih uključuju i dužnosti vezano za snabdevanje domaćinstva, što dodatno povećava njihov stres i ograničava profesionalne mogućnosti.

Društvena percepcija žene kao primarnog roditelja reflektuje se i kroz zakonodavne prakse, pri čemu se starateljstvo u većini slučajeva dodeljuje majkama. Ovakve odluke odražavaju duboko ukorenjeni rodni bias u institucionalnim okvirima (Stout, 2020). Takvi stereotipi imaju ozbiljne posledice po žene, koje se pritiskute potrebom da usklade roditeljstvo sa profesionalnim obavezama, što može dovesti do povećanja ekonomske nesigurnosti i emocionalnog stresa (McLanahan et al. 2008).

Rodni obrasci se dodatno učvršćuju kroz uticaj masovnih medija i obrazovnog sistema. Mediji često promovišu tradicionalne slike majčinstva, predstavljajući žene kao prirodne negovateljke, dok prikazi angažovanih očeva ostaju marginalizovani. Istovremeno, obrazovni sadržaji retko podstiču ravnopravnu podelu roditeljskih uloga, čime se već u detinjstvu kod dece formiraju rodno stereotipna očekivanja (Fagot et al., 1985). Takvi uticaji učvršćuju narativ da je žena primarni roditelj, što se kasnije reflektuje u javnim politikama i svakodnevnom životu.

Žene koje samostalno odgajaju decu često se suočavaju sa stigmatizacijom i društvenom osudom, što može negativno uticati na njihovu psihološku stabilnost i sposobnost da pruže adekvatnu podršku deci (Fogan et al., 2020). Smanjenje društvene diskriminacije i unapređenje kvaliteta života samohranih majki zahteva promene u društvenim normama, kao i zakonodavne reforme koje bi podržale ravnopravnu podelu roditeljskih obaveza. (Hancock, 2017). Hammersley (2015) ističe da rodne norme i pravne prakse često favorizuju majke, čime se dodatno učvršćuje rodna podela u porodici, te poziva na istraživački i zakonodavni pristup usmeren ka podršci zajedničkom roditeljstvu.

ZAKLJUČAK

Fenomen feminizacije roditeljstva ukazuje na sveprisutnu i pretežnu ulogu žena kao primarnih staratelja, što se odražava u svim aspektima njihovog života. Iako su žene često prepoznate kao glavni stub porodice, njihova pozicija u društvu, kako iz psihološke, ekonomske, tako i pravne perspektive, suočava se sa brojnim izazovima. Feminizacija roditeljstva dovodi do specifičnih socijalnih, ekonomskih i psiholoških konsekvenci, što uključuje povećanu ekonomsku nestabilnost, stres, društvenu stigmatizaciju i rodne stereotipe koji dodatno otežavaju njihov položaj.

U kontekstu socijalne zaštite, pravna nejednakost, kao i nedostatak adekvatnih socijalnih usluga, čine život žena koje vode jednoroditeljske porodice izazovnim i nesigurnim. Da bi se unapredio položaj ovih žena, potrebno je razviti integrisane pristupe koji se temelje na pravima, ekonomskoj osnaženosti, pristupu uslugama i rodnoj ravnopravnosti. Sprovedenjem zakonskih reformi, obezbeđivanjem besplatne pravne pomoći, razvojem socijalnih servisa i promenom društvenih normi moguće je stvoriti uslove za ravnopravniji položaj žena u društvu i olakšati im svakodnevni život.

Implementacija ovih preporuka može doprineti smanjenju rodnih nejednakosti i unapređenju kvaliteta života žena i njihove dece u jednoroditeljskim porodicama. Ključ uspeha leži u zajedničkoj akciji između vlade, nevladinih organizacija, akademske zajednice i samih žena, koje moraju biti aktivno uključene u kreiranje politika koje ih se tiču. Samo kroz multidisciplinarni pristup može se postići održiva i dugoročna promena koja će osigurati pravedniji društveni poredak za sve članove društva.

Imajući u vidu kompleksnost izazova sa kojima se suočavaju žene kao primarni staratelji, buduća istraživanja trebalo bi da se fokusiraju na dublje razumevanje međusobne povezanosti rodnih stereotipa, institucionalnih praksi i individualnih iskustava žena u jednoroditeljskim porodicama. Posebnu pažnju treba posvetiti ulozi medija, obrazovnog sistema i socijalnih politika u oblikovanju društvene percepcije roditeljstva. Multidisciplinarna istraživanja koja uključuju sociologiju, pravo, psihologiju i javne politike mogu doprineti razvoju sveobuhvatnih rešenja koja će efikasnije odgovoriti na potrebe ovih porodica i doprineti stvaranju ravnopravnijeg društva.

LITERATURA

- Amato, P.R. (2000). *The consequences of divorce for adults and children*. Journal of Marriage and Family, 62 (4) 1269-1287
- Babović, M. (2010). *Rodne ekonomske nejednakosti u komparativnoj perspektivi: Evropska unija i Srbija*. Beograd. Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta i SeConS.
- Barlow, D.H., Durand, V.M. (2012). *Abnormal psychology: An integrative approach* (6th ed) Wadsworth, Cengage Learning
- Berghammer, C., Matysiak, A. Lyngstad, T.H., Rinesi, F. (2024). *Is single parenthood increasingly an experience of less-educated mothers? A European comparison over five decades*. Demographic Research, 51(34), 1059-1094
- Bianchi, S.M. (2019) *Family change and time allocation in American families*. Springer
- Budig, M. J., England, P. (2001). *The wage penalty for motherhood*. American Sociological Review, 66(2), 204-225
- Crosier, T. Butterworth, P. Rodgers, B. (2007). *Mental health problems among single and partnered mothers*. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology 42(1),6-13
- Čudina-Obradović, M., Obradović, J. (2006) *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb, Golden marketing
- Delić, A. (2014). *U Srbiji su samohrani roditelji mahom majke*. Socijalno uključivanje. <https://socijalnoukljucivanje.gov.rs/rs/u-srbiji-su-samohrani-roditelji-mahom-majke/> pristupljeno 14.04.2025.
- European Institute for Gender Equality. (2021). *Gender inequalities in care and consequences for the labour market*, <https://eige.europa.eu/publications/gender-inequalities-care-and-consequences-labour-market> pristupljeno 21.03.2025.
- Fagan, J. Churchill, A. (2020). *Father involvement, father-child relationships, and child well-being: A review of the literature*. Journal of Family Issues, 41(10)1275-1299
- Fagot, B.I., Hagan, R.M. (1985) *Gender-role development*. In P.H. Mussen (Ed) *Handbook of child psychology* (Vol. 4, pp.563-634) Wiley
- Folbre, N. (2001). *The Invisible Hearth: Economics and Family Values*. New Press.
- Giddens, A. (2013). *Sociology* (7th ed), Cambridge: Polity Press 505-507
- Hakovirta, M. (2011). *Child maintenance and child poverty: A comparative analysis*. Journal of Poverty and Social Justice, 19(3)249-262
- Hammersley, M. (2015). *Gender, children and the family: Changing the lens of family research*. Journal of Family Studies, 21(3) 253-265
- Hancock, A. (2017) *Gender and the family; Shifting the focus from women to men*. Gender Society 31(2), 149-169

- Hanson, K., Emer, C. (2020). *Child support policies in Europe: A komparasion of systems and effects on single-parent households*. European Journal of Social Security 22(4), 357-376
- Jackson, A.P., Scheines, R. (2005). *Single mothers self-efficacy parenting in the home environment, and childrens development in a two-wave study*. Social Work Research, 29(1), 7-20.
- McLanahan, S., Sandefur, G. (1994) *Growingup with a single parent: What hurts, what helps*, Harvard University Press
- Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja (2023). *Izveštaj o socijalnoj zaštiti u Republici Srbiji za 2022 godinu* <https://minrzs.gov.rs/sr/dokumenti/izvestaji/izvestaji-o-socijalnoj-zastiti-pristupljeno-05.04.2025>
- Misra, J. Moller, S., Budig, M.J. (2011). *Work-Family Policies and Poverty for Parnered and Single Women in Europe and North America*. Gender&Society, 25(6), 728-749
- Nomaguchi, K. M., Milkie, M.A. (2003). *Costs and rewards of childean: The effects of becoming a parent on aduls lives*. Journal of Marriage and Family, 65(2), 356-374
- Novakov, M. (2023). *Single-Parent Families in Villages and Towns of the Autonomous Province of Vojvodina: A Sociological Study*. Contemporary Agriculture, 72(3), 138-146
- Petrušić, S. Vuković, S. (2015). *Izvršenje alimentacionih obaveza: Efikasnost postojećeg sistema i preporuke za unapređenje*. Beograd: Institut za pravne studije
- Porodični zakon R Srbije (2005). Službeni glasnik R Srbije br 18/2005, 72/2011, 6/2015 i 67/2021
- Rešanović, M., Pudar, D., Čeriman, J. (2017). *Pristup zapošljavanju i obrazovanju u ruralnim oblastima Srbije*. Beograd: Centar za etiku, pravo i primenjenu filozofiju/IFDT.
- Sandler, I.N., Milsom, A.S. (2021) *The effects of family structure on childrens socio-emotional development: A review of research and policy implications*. Journal of Family Psychology, 35 (2), 214-228.
- Smart, C. (2020). *Reconsidering the recent history of child custody*. Gender society, 14(4) 494-512
- Stanković, B. (2013) *Vanbračno roditeljstvo u Srbiji – rezultati dubinskog istraživanja*, Demografski pregled, God. XIII, br.48/2013, str. 1.
- Stout, K. D. (2020). *Gender bias in child custoy decisions*. Family Court Review, 58(2), 163-177
- Stanković, B. (2014) *Samohrane majke i njihova mreža podrške - sociodemografsko istraživanje vanbračnog roditeljstva u Srbiji*. Stanovništvo, vol. 52, br. 1, str. 55-76

THE WOMAN'S ROLE AS PRIMARY CAREGIVER IN A SINGLE-PARENT FAMILY: SOCIAL IMPLICATIONS

Abstract: Single-parent families are becoming an increasingly common form of family structure in modern society, and in most cases, women take on the role of primary caregiver. This role brings a number of challenges, including economic, emotional and social aspects, which affect not only the woman but also the child's development, as well as the wider social environment. This paper analyzes the factors contributing to the feminization of single-parenthood, the economic and psychological consequences experienced by female caregivers, as well as the ways in which society can provide support to these families. Special emphasis is placed on the legal framework for the protection of single-parent families, the availability of social services and the impact of gender stereotypes on the perception and status of women as primary parents. The aim of the paper is to provide a comprehensive overview of the problems faced by women in this role and to suggest possible guidelines for improving their position in society.

Key words: woman, single-parent family, primary caregiver, social implications, social policy